

## Retorika droge

Intervju z Jacquesom Derridajem

Med biografskimi podatki Jacquesa Derridaja naletimo na kuriozum. Leta 1981 se je - potem ko je, z namenom, da bi pomagal češkoslovaškim intelektualcem, skupaj z Jeanom Pierrrom Vernantom in nekaterimi prijatelji ustanovil Združenje Jean Hus - udeležil seminarja na Češkoslovaškem, ki ni imelo dovoljenja tamkajšnjih oblasti. Dogodek ni minil, ne da bi vzbudil pozornost domačih varnostnih služb. Po večdnevnem zalezovanju in "pogovoru" ob koncu seminarja so mu varnostni organi pred odhodom na letališču pregledali kovček in v njem "našli" rjavi prašek. Jacquesa Derridaja so aretirali pod obtožbo "proizvodnje in prometa z mamili". Češke oblasti so ga bile pripravljene izpustiti šele po akciji zbiranja podpisov med francoskimi intelektualci in energičnem posredovanju predsednika François Mitteranda in francoske vlade.

Intervju z Jacquesom Derridajem o drogah in toksikomaniji ("toksikomanija" v uporabljenem kontekstu ne odstopa od našega izraza "narkomanija"), ki smo ga v prevodu nekoliko skrajšali, je bil objavljen v francoski reviji *Autrement*, št. 106/1989

*Resda niste strokovnjak za toksikomanijo, vendar menimo, da kot filozof lahko poveste marsikaj, kar zadeva njeno specifično polje. Čeprav morda le prek splošnih pojmov: odvisnosti, svobode, zadovoljstva, užitka.*

Prav, izhajajva s stališča nestrokovnjaka, kar dejansko tudi sem. Hkrati pa se boste strinjali z menoj, da ne gre za področje, ki bi ga bilo mogoče zamejiti. Kriteriji pristojnosti, predvsem poklicne, so na tem področju zelo vprašljivi. Pogovor nas bo posredno ali neposredno nazadnje privedel prav do teh kriterijev. Ko ste me imenovali filozofa, nestrokovnjaka za to zadevo, ki ji pravijo "toksikomanija", ste navedli nekaj visoko filozofskih pojmov, ki naj bi jim filozofija dajala prednost: "svoboda", "odvisnost", "zadovoljstvo" ali "užitek", itn. Naj bo tako. Vendar predlagam, da začneva preprosto s "pojmom", s pojmom pojma. Še preden ji pritaknemo navednice in s tem označimo, da "stvari same" bolj omenjamo kot uporabljamo, kupujemo, prodajamo ali trošimo, je "droga" tudi beseda in "pojem".

Pripomba ni nevtralna, nedolžno filozofska, logična ali spekulativna. Kdor bi prav tako upravičeno pripomnil, da je določena korenina, določena snov za nas tudi pojem, "stvar", ki jo zapopademo z imenom pojma in z dispozitivom določene interpretacije, tega ne bi storil z enakimi razlogi in pod istim zaglavjem. Ne, v primeru "drog" je režim pojma drugačen: "v naravi" ni drog. Obstajajo "naravni" strupi, celo naravno smrtonosni strupi, vendar ne obstajajo kot droge. Podobno kot pojem toksikomanije tudi pojem droge predpostavlja institucionalizirano in institucionalno definicijo: potrebuje neko zgodovino, neko kulturo, spretnitve, presoje, norme, mrežo zamotanih govoric, eksplisitno ali eliptično retoriko. Ni objektivne, znanstvene, fizikalne (fizikalistične), "naturalistične" definicije droge (ali bolje: da, definicija je lahko "naturalistična", če s tem razumemo, da hoče naturalizirati, kar uhaja vsaki definiciji narave in naravne realnosti). Lahko si umišljamo, da definiramo *naravo* toksikomana, vendar vsi toksikomani niso drogiranci in jih kot take tudi ne obravnavajo. Iz tega lahko že sedaj naredimo sklep, da je droga neznanstven pojem, ki je nastal iz moralnih ali političnih presoj: vsebuje normo ali prepoved. Je geslo, ki ne dopušča nikakršne možnosti deskripcije ali konstatacije. Najpogosteje je geslo prepovedujoče. Včasih se, nasprotno, vzdigne do himne in hvalnice. Prekletstvo in blagoslov se vedno kličeta in implicirata. Kakor hitro izgovorimo besedo "droga", je, če to hočemo ali ne, pred vsako "adikcijo" na delu že neka določbena ali normativna "dikcija", "performativnost". Ta "pojem" nikoli ne bo povsem teoretski, nikoli ga ne bo mogoče docela teoretizirati. Če ni teoremov o drogi, potem tudi nikomur ne moremo pripisovati znanstvene kompetence, ki ne bi bila naddoločena z etično političnimi normami. Zato sem pričel z zadržki glede delitve na strokovnjake in nestrokovnjake.

Iz teh premis so mogoči različni, celo protislovni etično politični sklepi. Prvi je v nekem smislu *naturalističen*. Nekateri bodo rekli: "Ker sta "droga" in "narkomanija" normativna koncepta, institucionalni presoji in določbi, moramo to prevaro zmanjšati. Vrnimo se k pravi naravni svobodi. Naravno pravo narekuje, da željo, dušo in telo, kakor tudi stvar, ki nosi vzdevek "droga", prepustimo vsakemu posamezniku. Odstranimo že enkrat zakon, ki ga je zgodovina konvencij in etičnih norm tako globoko vpisala v pojem "droge". Odstranimo to represijo in potlačitev, vrnimo se k naravi."

Izhajajoč iz istih premis, lahko temu naturalističnemu, liberalnemu ali širokovestnemu geslu postavimo nasproti zvijučno politiko in namen-sko represivno stališče, ki v določenih okoliščinah lahko prejme - kot tudi prvo stališče - terapevtsko, preventivistično, če lahko tako rečem, prepričevalno in pedagoško obličje. Dejali bodo: "Priznavamo, da je

pojmem droge vzpostavljena norma. Njena zgodovina in izvor sta nejasna in nista analitično izpeljana iz znanstvenega koncepta naravne toksičnosti. Ne glede na napore v tej smeri, to ne bo nikoli mogoče. S tem, ko zapovedno in represivno logiko te konvencije v celoti sprejemamo, verjamemo, da naša družba, naša kultura in naše konvencije to prepoved potrebujejo. Prikažimo jih dosledno. Gre za zdravje, varnost, produktivnost, za dobro delovanje teh institucij. S tem dodatnim in temeljnim zakonom, ki s prepovedjo drog zagotavlja integriteto in odgovornost subjektov zakona, državljanov itn., institucije varujejo samo možnost zakona.

Brez prisebnega, čuječega, normalnega gospodarja svojih namenov in želja ni zakona. Ta prepoved in ta zakon ni le artefakt med mnogimi drugimi, temveč pogoj možnosti spoštovanja zakona v naši družbi sploh. Ni gotovo, da je prepoved slaba, ni nujno, da dobi brutalne oblike, njene poti so lahko vijugave in simbolno naddoločene, vendar ni mogoče zanikati, da je ta prepoved izvirno vsebovana v preživetju. Lastna je njegovemu pojmu, itn."

Zdi se, da s tem, ko priznamo institucionalno naravo določenega pojma droge, toksikomanije, mamila, strupenosti, postavimo drugo proti drugi dve etično politični aksiomati. Da končam, nisem prepričan, da je to nasprotje kaj več kot videz. Dvomim, da bi katera od obeh logik lahko šla do konca svojih posledic. Dvomim tudi v radikalnost njunega vzajemnega izključevanja. Ne pozabimo, da imata iste premise, namreč nasprotje med naravo in institucijo. Ne le preprosto opozicijo narave in zakona, pač pa dveh zakonov, dveh gesel. Naturalizem ni nič bolj naraven od konvencionalizma.

*Izraz toksikomanija se je pojavil ob koncu prejšnjega stoletja. Pred tem so v Angliji uporabljali stari termin zasvojenost (addiction), ki je poudarjal subjektovo odvisnost od določenega proizvoda, vendar ni šlo za toksikomanijo. Toksikomanija je sodobna moderni dobi, moderni znanosti.*

Za trenutek se zaustavimo pri modernosti. Kot vselej je droga v njej učinek neke interpretacije. Droga je "slaba", vendar zlo v njej ni preprosto "škodljivost". Alkohol in tobak sta kot objekta potrošnje prav tako umetna in njuni škodljivosti nihče več ne oporeka. Tako, kot to počenja zdravniško osebje in del socialnih služb, lahko predpišemo vzdržnost pred pitjem (alkoholom, predvsem za volanom - odločilno vprašanje javnega/zasebnega) in pred kajenjem (tobakom, predvsem v javnih prostorih). Alkohola in tobaka nihče ne obsoja kot mamila, nihče jima ne pripisuje moralnega zla, čeprav veljata za "škodljiva" zdravju

in varnosti na cestah. Njuno razmerje do "socialne varnosti" je torej drugačno.

Če kdo poreče, da sta tobak in alkohol "drogi", to gotovo stori z ironičnim podtonom, kot bi poudaril določeno retorično premestitev. Če trezno premislimo, ugotovimo, da alkohol in tobak nista drogi. Njuna škodljivost je nedvomno lahko predmet odvrtačevalnih kampanj in kvazimoralne pedagogije, vendar uživanje teh proizvodov *samo po sebi* ni predmet moralne obsodbe, predvsem pa ni predmet kazenskega pregona. Alkoholika preganjajo, ker je *hkrati* nevaren voznik, ne pa zato, ker bi bil alkohol "klasificiran" (če naj prevzamemo člene zakona, ki opredeljuje *Boj proti toksikomaniiji*) kot "mamilo". Če se ne motim, je bila laična prohibicija alkohola v zgodovini ljudi le kratka epizoda.

Fenomen toksikomanije sproža roj nejasnih vprašanj. Eno od teh vodi k vsej silno zamotani zgodovini delitve javnega/zasebnega. Vanjo si (na tem mestu) ne drznem poseči. Pridajmo le to, da (francoski, op. prev.) zakoni iz l. 1970 obsojajo tako javno kot tudi *zasebno uživanje* drog in ne samo trgovanje, oziroma kar čl. 626 imenuje "proizvodnjo, izvoz, posest, ponujanje, predajanje, pridobivanje". Lahko bi bili mnenja, da bi to moralo zadostovati za pregon vsakogar, ki posega po mamilih, kajti tega ne more početi, ne da bi se z njimi nekako oskrbel. V tem primeru bi bilo načelo zasebnega življenja vsaj formalno in licemersko spoštovano. Vendar ne, zakon natančno določa, da je "uporaba" kazniva denarno in zaporno. Beseda "uporaba" sklenja seznam, ki sem ga omenil.

Začetek VI. razdelka zakona, ki organizira *Boj proti toksikomaniiji*, govori tudi o enostavni uporabi: "Vsaki osebi, ki bo na nezakonit način uporabljala substance ali rastline klasificirane kot mamila, bo dodeljen zdravniški nadzor". Zakonita uporaba "klasificiranih" substanc je zdravniška in nadzorovana uporaba.

Na vprašanje tehnike in takšne ali drugačne tehnološke spremembe se veže še drugo vprašanje. Definicija toksikomanije vsebuje, sami ste rekli, "zasvojitve", tj. pogosto ponavljanje jemanja drog: tj. ne implicira le neproblematične oskrbe (številne tehnično ekonomske spremembe tržišča, transporta, mednarodnih komunikacij, itn.), temveč tudi tehnično možnost, da individuum dejanje včasih ponovi sam (vprašanje igel npr.)

Prekoračitev tega kvantitativnega praga je osnova, na kateri lahko govorimo o nastanku moderne toksikomanije: gre za število posameznikov, ki imajo možnost ponovitve tega dejanja, sami ali v družbi, v zasebnih prostorih ali v javnosti, in povsod tam, kjer ta razloček izgubi svojo pertinentnost in strogost.

*Morda bi droge in držo do njih lahko primerjali z rezultatom platonske mimesis, proizvodom tehnike, ki hkrati spominja na izvirni model in mu nasprotuje.*

Vprašanje *mimesis*, ali, če lahko tvegam to okrajšavo, vprašanje droge kot vprašanje - velikò vprašanje - resnice. Nič več in nič manj kot to. Kaj očitajo toksikomanu? To, česar nikoli ne očitajo - vsaj v enaki meri ne - alkoholiku ali kadilcu: da se podaja v izgnanstvo, daleč stran od realnosti, objektivne realnosti, realne države in dejanske skupnosti, da beži v svet simulakrov in fikcije. Očitajo mu uživanje v nečem takšnem, kot je halucinacija. Brez dvoma bi morali ločevati med halucinogenimi in drugimi drogami. Vendar se to razlikovanje izgubi v retoriki fantazme, ki prepoved podpira: droga naj bi povzročila izgubo občutka za resnično realnost. Mislim, da je prepoved v zadnji instanci vedno izrečena v njenem imenu. Toksikomanu ne očitajo užitka samega, temveč zadovoljstvo v izkušnjah brez resničnosti. Predmet obsodbe nista zadovoljstvo in igra kot taka, temveč le, kolikor sta nepristna in jima je odtegnjena resnica. Ta ustroj bi si morali pobliže ogledati in ga artikulirati v zvezi s političnim vprašanjem fikcije in literature. Človeka simulakra, ki svoje poetike ne bi podredil vsaj filozofiji in politiki filozofa, bi Platon izgnal iz mesta (itn.). Če je v "modernosti" vedno, tudi v primerih, ko pesniki ne obiskujejo "umetnih paradizov", predpostavljena neka sorodnost med izkušnjo fikcije (literarne ali ne-literarne, na strani proizvajalcev, med posredniki ali pri potrošnikih) in svetom toksikomanije, je pisec sprejet le, kolikor se pusti reinstitucionalizirati. Pisec reintegrira normalni red produkcije inteligibilnega. Pisec proizvaja in njegova proizvodnja zasnuje neko vrednost. Ta legitimacija se opira na presojo neke produktivnosti, ki jo vsaj interpretirajo kot vir resničnosti, četudi ta resnica velja za fikcijo. Pri tem se razumeva, da toksikoman kot tak ne proizvaja ničesar, nič resničnega ali realnega. Za določene sektorje družbe je v posameznih primerih toksikoman, prikrito in na način, ki ga ne morejo priznati, legitimen samo, kolikor je vsaj posredno udeležen v proizvodnji in potrošnji dobrin.

Dokler filozofski, politični, ideološki "odgovori" na ti. "vprašanje drog" ne bodo presegli nasprotja prisotnost/odsotnost, realno/imaginarno in tudi samo ontološko zastavitev vprašanja, bodo ostali zasilna pomagala, nezmožna radikalnega samoupravičenja. Ponovno smo zadeli ob kriterije pristojnosti in ob nemožnost teorema, od koder smo izhajali. V sili je breme odgovornosti za vsakogar, ki ga mora sprejeti (na prvem mestu so to "odločujoči" - zakonodajalec, vzgojitelj, državljan nasploh, itn.), samo težje, zahtevnejše in bolj neizogibno. V posameznih okoliščinah se lahko diskurz "prepovedi" *prav tako dobro ali prav tako slabo*

utemeljuje kot liberalni diskurz. Represivna praksa (z vsemi enačicami, brutalnimi ali sofisticiranimi, kaznovalnimi ali prevzgojnimi) se lahko prav tako dobro ali prav tako slabo utemeljuje kot praksa laksizma (z vso svojo zvijačnostjo vred). Tako kot ne ene ne druge ni mogoče povsem upravičiti, je tudi ni mogoče povsem pobiti. Razmere, ki ne trpijo odlašanja, lahko privedejo le do mešanih odgovorov, do pogajanj in labilnih kompromisov. V okoliščinah, ki so hkrati dane in se nenehno spreminjajo, bi kompromise morala usmerjati kar se da široka in hkrati kar se da podrobna družbenopolitična analiza ter pozornost do enkratnosti vsake individualne izkušnje. Ne izmikam se odgovoru in ne branim relativizma ali oportunitizma. Le opisujem razmere, v katerih je potrebno odločitve sprejeti, kljub temu da zadnje razsežnosti vprašanja niso bile analizirane in mišljene.

To "stanje stvari", mešanje diskurzov, ki so nezmožni radikalnega samoupravičenja, lahko opazujemo tako v diskurzih kot v praksah, ki dandanes prevladujejo v naših družbah. Edina drža (edina politika - sodna, medicinska, pedagoška itn.), ki se mi *v absolutnem smislu* zdi obsojanja vredna, je tista, ki neposredno ali posredno izključuje možnost dejanskega in zato spreminjajočega, po svojem bistvu neskončnega vpraševanja.

Ko govorim o spreminjevalnem vpraševanju, mislim seveda na analitično delo (v vseh smereh, od psihoanalize do preučevanja socio-ekonomsko-političnih vzrokov toksikomanije: brezposelnosti, geopolitike tržišč, "realnega" stanja tega, kar imenujemo demokracija, policija, stanje kazenskih zakonov in zdravstvenih ustanov, itn.) vendar tudi na miselno refleksijo aksiomov te problematike in vseh diskurzov, ki jo oblikujejo.

Obstaja predstava, da pisec toksikoman skuša ponovno najti mil navdih, sprejemljivost pasivnosti za tisto, kar naj bi potlačitev ali represija zavrla: "S tehničnim ali umetnim, vselej pa *interiorizirajočim* nasiljem injekcije, inhalacije ali použitja, ko nase in vase sprejem tuje telo oz. hrano, bom povzročil stanje produktivne sprejemljivosti: na ta način bo prepuščena beseda, ki sem jo sprejel in hkrati oddal v nekakšni ustvarjalni spontanosti ali transcendentalni imaginaciji, nasilje bo naredilo konec nasilju. Tuje telo bo sprožilo ponovno prisvojitve. Proizvodnja bo potekala brez dela, itn." Družba dela in subjekta, ki je kot subjekt odgovoren, obsoja natanko ta transcendentalno imaginarni diskurz (imaginaren je tako za tistega, ki ga sprejema, kot za tiste, ki menijo, da ga odkrivajo). Pesnitev mora biti proizvod *dejanskega* dela, čeprav so sledi truda izbrisane. Nedelo je vedno diskvalificirano. Tako kot se zdi, da nakazuje že samo ime, mora biti avtentična

umetnina rezultat dela (z zaslugami in protivrednostmi) in odgovornega dela, do same meje, kjer se delo zabriše, zabriše svoje sledi ali se izbriše pred tistim, kar mu je dano. In čeprav umetnina pripada delu brez dela, delu, ki se podreja nareku drugega, mora biti ta drugost avtentična in ne narejena, ne sme biti simulirana ali stimulirana z umetnimi projekcijami. Toksikomanijo obsojajo in obžalujejo v imenu te avtentičnosti. Avtentičnost je lahko istočasno (v zmedu) ali naknadno (prek utajitve) *ustrezna (appropriée)* vrednotam naravne ali simbolne normalnosti, vrednotam resnice, dejanskega razmerja do resnične realnosti, svobodne in odgovorne subjektivnosti, produktivnosti itn. Tem različnim vrednotam se lahko tem bolje *prilagodi (s'approprie)*, kolikor njegov ustroj oblikuje vrednota *lastnine (propriété)*, prilastitve (*appropriation*), ponovne prilastitve samega sebe. Je lastitev (*propriation*) samega lastnega (*propre*), tudi v smislu njegovega nasprotovanja heterogenosti ne-lastnega (*im-propre*), vsem oblikam potujitve in odtujitve, za katere menijo, da jih prepoznajo v zatekanju k drogam. Ta vrednota lahko v enaki meri podpira političen diskurz desnice ali leve, na Vzhodu in na Zahodu...

Spekularnost ni presenetljiva. Neizčrpna je. Določena oblika toksikomanije lahko tudi sama odseva isto fantazmo ponovne prilastitve. To lahko stori na naiven ali na zelo "kultiviran" način, sanja lahko o emancipaciji in o restavraciji nekega "jaza" ali lastnega telesa, oz. o subjektu, ki je končno ugrabljen odtujevalnim silam, represiji in potlačitvi, zakonu, ki spregovori v religiji, politiki, metafiziki, družini itn.

Čeravno je logika ponovne prilastitve še tako paradokсна in skrotovičena, zlasti ko se vmeša simulaker\*, ji ni nikoli mogoče povsem

\* Gradov francosko-slovenski slovar prevaja (*le simulacre* z "*videz; iluzija, slepilo, privid, prikazen; fasada*"; Robertov slovar francoskega jezika izraz opredeli kot "*videz, ki se predstavlja kot realnost*". Beseda je v francoščino prišla iz latinščine in ima tako kot simulacija koren v glagolu *simulo* (1. podobno delati, upodobiti, posnemati, spremeniti se v nekaj, 2. delati se, hliniti, pretvarjati se). Pomensko polje latinskega *simulacrum* se večinoma prekriva s pomeni francoskega *simulacre*. V filozofsko tradicijo je izraz vstopil kot alternativen latinski prevod (poleg *species*) za grški *eidolon* (εἰδωλον), ki nastopa v epikurejski teoriji pogleda. *Eidola* so snovne podobe predmeta, ki jih ta oddaja v vse smeri in v čutilih povzročijo zaznavo predmeta. V navezavi na Epikura nastopa *simulacrum* npr. v Lucrecijevi filozofski pesnitvi *De rerum natura* (IV, 130 in nasl.; prim. tudi V. Ronchi: *Storia della luce*, Firenze, 1952, str. 24 in nasl.). O bogastvu niza pomenskih otenkov besede "*simulacrum*" priča tudi raba zgodnjih cerkvenih očetov, ki so z njim označevali že ustvarjenega, vendar še neoživiljenega človeka. (op. prev.)

ubežati. Sklada se z mišljenjem ali izkušnjo lastnega, ki jo nedvomno zanese onstran nje same, izkušnjo, ki se razvema in razlašča drugače. Meja na tem področju ne poteka med dvema nasprotnima poljema ali dvema metafizikama, kjer bi jasno videli vse, kar imata skupnega. Meja ne poteka med "potlačitvijo" in "odstranitvijo potlačitve", med represivnostjo in nerepresivnostjo, temveč med ne-končnim številom *izkušenj*, četudi se te izkušnje lahko podajajo, ali morajo do neke mere podati bolj ali manj pretanjenim tipologijam.

Boljše besede, kot je *izkušnja*, tj. potovanje, ki prehaja mejo, ne najdem. Izkušnja *med* dvema izkušnjama: *na eni strani* prepotovanje, odiseja, z *nostalgijo* ali brez nje - morda poznate tekst Adorna in Horkheimerja o Lotofagih in homerskem *nostos*<sup>1</sup>, tavanje, ki je lahko tudi brez vrnitve, te možnosti vsebuje neka etimologija besede "izkušnja" in včasih jih povezujemo, tako kot "trip", z izkušnjo "droge", z razmerjem do drugega in odprtostjo do sveta nasploh; in *na drugi strani* organizirano eksperimentiranje, *eksperimentalno* kot "organizirano potovanje". Kaj pomeni ta *med*? Morda *to*, da se izkušnja, o kateri govorim, misel te izkušnje in ta izkušnja kot mišljena, še ne pusti določiti izhajajoč iz prevzetih opozicij, npr. narava/tehnika, narava/umetno, nedelo/delo,

- 1 Ena od prvih pustolovščin resničnega *nostos* sega... mnogo dlje od barbarskega obdobja karikatur demonov in čarobnih bogov. Gre za zgodbo o Lotofagih, tistih, ki jedo lotos. Kdor je njihovo hrano, podleže na podoben način kot tisti, ki poslušajo sirene, ali tisti, ki se jih dotakne Kirkina paličica. Vendar žrtve ne umrejo: "Lotofagi niso prizadejali nikakršnega zla našim tovarišem." Preti jim samo pozaba in izguba lastne volje. Prekletstvo jih obsoja samo na prastanje brez dela in boja na "plodnih poljih". Brezvoljnost, neproduktivnost (nabiralniška družba) nedelo, pozaba kot pozaba države. Adorno in Horkheimer te motive upravičeno pozujeta med seboj in jih postavljata nasproti zahodni zgodovini resnice in racionalnosti. Predlagata tudi moderno politično branje: "Takšne idile, podobne sreči, ki jo v togih družbenih sistemih nudijo mamila in na ta način omogočijo znosnost neznosnega, pristaši samoohranitvenega uma ne morejo priznati. Ta sreča je v resnici le iluzija, apatično in bedno vegetiranje, podobno življenju živali. V najboljšem primeru je enako pomanykanju zavesti o nesreči. Vendar sreča prikriva resnico: v bistvu je rezultat. Razvije se z odpravo trpljenja. Nesrečni junak, ki ne more sprejeti, da bi ostal pri Lotofagih, ima zato prav. Nasproti jim postavi njihovo lastno stvar, uresničitev utopije v zgodovinskem, delu..." (Horkheimer/Adorno: *Dialektika razsvetljenstva*, v srbohrvaški izdaji: *Dialektika prosvetiteljstva*, Veselin Masleša, Sarajevo, str. 73, 1974 (1989)). Menim, da je vsaj v okviru splošne perspektive knjige, ki sicer terja drugačna vprašanja, v katera se tu ne morem spustiti, takšno branje prepričljivo.



naravna izkušnja/umetno eksperimentiranje, itn. Ne govorim samo o doživetjih droge in doživetjih ne-droge (mar je ne-droge v naravi kaj več kot droge?), temveč o kvalitativno, včasih celo za isti individuum, zelo različnih izkušnjah, ki jih ni mogoče vpeljati, ne da bi hkrati pomnožili opredelitve in gledišča. Vsa imena in vsi pojmi, ki jih lahko uporabimo pri definiranju teh kriterijev, opredelitev in gledišč, so prevzeti iz zelo omejujočih segmentov diskurzivnosti. Ustrezajo zelo ustaljenemu programu, ki ga je težko razgraditi. Gre za metafizično breme in za zgodovino, ki je nikoli ne bi smeli prenehati premišljevati. V igri so nič manj kot jaz, zavest, um, svoboda, odgovoren subjekt, odtujitev, lastno telo ali tuje telo, spolna razlika, nezavedno, potlačitev ali represija, različni "deli" telesa, injekcija, introjekcija in oralna (ali drugačna) inkorporacija, razmerje do smrti (žalovanje in ponotranjenje), idealizacija, sublimacija, realno in zakon, dobro, tu neham...

*Ali vsi toksikomani pripovedujejo o izgubljenem telesu oz. o telesu, ki ga moramo najti, o idealnem telesu, o popolnem telesu?*

Tudi tu opozicija z *dominantnimi ali kanonskimi* diskurzi ni radikalna. Za sekundarno se izkaže spricho aksiomatike, ki ostaja skupna večini tistih, ki govorijo ali delujejo *zoper* toksikomanijo, in tistih, ki jo branijo oz. delujejo njej *v prid* - ali se prepovedi skušajo vsaj izogniti z ovinkom prek liberalnejših, mehkejših (svobodna prodaja "mehkih" drog, npr.) oz. inteligentnejših, kompromisnih, posredovalnih, pogajalskih oblik (kajti takšni, ki bi toksikomanijo kot tako javno priporočali, so v naših družbah bolj redki). Kdor prepoveduje, skuša družbo zavarovati pred vsem, kar se povezuje s toksikomanijo: pred neodgovornostjo, nedelom, iracionalnostjo, neproduktivnostjo, prestopništvom - spolnim in nespolnim, boleznijo in pred družbenimi stroški, ki jih prinaša toksikomanija, ter pred splošnim uničenjem *družbene vezi*. Vendar se varovanje družbene vezi, in s tem določene simbolnosti oz. racionalnosti nasploh, skoraj vedno predstavlja kot varstvo "naravne" normalnosti telesa, družbenega telesa in individua-uda.

Boj proti narkomaniji, proti njenim tujim, umetnim in patološkim agresijam, poteka v imenu te organske in izvirne naravnosti telesa. Tudi tu gre za ponovno vzpostavitev tega, kar ste imenovali "idealno telo", "popolno telo". Po drugi strani lahko prav tako rečemo - kot ste to storili maloprej - nasprotno (vendar sami vidite, da ostaja ta opozicija problematična): da, "proizvode", o katerih velja prepričanje, da so nevarni in nenaravni, pogosto obravnavajo kot primerne za to, da taisto "idealno" ali "popolno telo" osvobodijo vseh družbenih pritiskov, represivnosti, potlačitev ali reaktivnega nasilja, ki omejuje, krči, naravne sile ali želje oz. "primarne procese". Ista naturalistična metafizika, ki skuša restav-

rirati takšno "predhodno" telo - rekli bi lahko malodane predhodno padcu -, se lahko prevaja prek različnih kodov ("ničejanskega", "frojdovskega", "artojevskega", "markuzejskega", itn. tipa).

Ko sem to lažno nasprotje skušal shematizirati in poudariti njegove poteze, sem govoril o *kanonskih ali dominantnih diskurzih*. V analizi njihovih skupnih gibal, ki jo predlagam, bi si med drugim morali zastaviti tudi prav to vprašanje: kako in zakaj so postali "kanonski in dominantni" Od kod njihova moč in avtoriteta? Kateri sporazum jih povezuje? Kaj skupno izključujejo itn.? Katera protislovja in napetosti delujejo znotraj kanonskega? To so po mojem mnenju vprašanja, ali bolje, hkrati najnujnejše "filozofsko politične" geste. Nuja prihaja do besede v vseh "krizah" in "simptomih kriz", ki jih v tem trenutku preživljajo naše družbe, in je ne moremo preslišati.

Niti prvi niti drugi od teh dveh nasprotnih "kanonov" ne upošteva tega, kar bi lahko poimenovali tehnološka pogojenost: naravnega ali izvirnega telesa ni in tehnika se mu ne pridružuje kot tuje telo od zunaj ali naknadno. Rečemo lahko vsaj to, da je tuj ali nevaren dodatek "izvorno" že umeščen in deluje v domnevni idealni notranjosti "telesa in duše". Je v srcu srca.

Kar danes dobiva posebne makroskopske oblike - če naj nekoliko pohitim - in ni povsem novo, je paradoks "krize", kot se temu površno reče, naravnosti. Domnevna "kriza" se kaže npr. v vseh biotehnoloških problemih, v vseh novih, ti. "umetnih" možnostih obdelovanja življenja, od rojstva do smrti, kot da bi naravnost kdajkoli obstajala in kot da bi bilo mogoče objektivirati mejo med naravo in njenim drugim. Določena tvegana eksperimentiranja s tem, kar imenujemo "droga", lahko, mimogrede rečeno, v določenih, vselej specifičnih pogojih vodi želja, da bi mislili obe strani te domnevne meje, tj. da bi mislili mejo kot tako, da bi si približali njeno nastajanje, simulacijo oz. simulaker v nastajanju (kajti te meje ni, nikoli ni *prisotna* in nima nobenega bivanja). Izkušnja (vanjo se včasih spustijo "umetniki" ali "misleci", vendar ni niti najmanj prepuščena zgolj tistim, ki jim je ta status priznan ali si ga sami podeljujejo) je mogoča s tem ali brez tega, kar imenujemo "droga", mogoče jo je zastaviti tudi brez mamila, kot ga "klasificira" zakon. Vedno bodo na razpolago nadomestki ali neklasificirana mamila, mamila, ki jih ne bo mogoče klasificirati. Konec koncev ima vsakdo svojega, pri čemer ne mislim nujno na stvari, ki jih lahko vbrizgamo, vdahnemo ali zaužijemo. Znano je, da ima introjekcija ali inkorporacija drugega toliko drugačnih možnosti, zvijač, ovinkov... Lahko si najde toliko drugih odprtih, poleg tistih, ki naj bi nam bili, kot npr. usta, na razpolago po naravi. Sicer pa se oralnost ne odpira samo zato, da bi

sprejemala, - tudi oddaja lahko in morali bi se vprašati, ali je bistvo narkomanije izključno v sprejemanju, v sprejemanju vase in ne morda v "izražanju" navzven, npr. v govorjenju ali petju na določen način, v pitju ali ne-pitju tega, kar je "izpljunjeno". Vsaj za oralnost, za sluh in za slišal-praviti nedvomno velja, da obstaja območje, ko sprejemanje in dajanje, vdih in izdih, vtis in iztis, pasivnost in aktivnost le stežka postavimo drugega nasproti drugemu, oz. ju ločimo; sploh pa se ustno zaužitje, če predpostavimo, da ga lahko omejimo, ne ustavi pri tem ali onem klasificiranem poživilu, nič bolj kot pri določenem neklasificiranem objektu kompulzivnega prehranjevanja, kot je čokolada ali mandljeva krema, alkohol, kava ali tobak.

Ne vprašujte me, če sem za katero od obeh nasprotnih "ideologij". Danes, tukaj, zdaj, v svojem zasebno javnem življenju in v danih razmerah "naše" družbe se najbolj nagibam k, recimo mu, *etosu*, ki bi ga znotraj dominantnih kodov in vsaj kar zadeva "klasificirane" droge, lahko tolmačili kot *pretežno* represivnega in prepovedovalnega. (Kot sem že namignil, je moč pojem in izkušnjo droge razširiti daleč onstran njene pravno medicinske definicije in v prostoru, ki je hkrati javen in idiosinkratičen, organizirati vsakovrstne prakse, užitke in trpljenja, za katera ne bo mogel v strogem pomenu nihče dokazati, da so brez vsake analogije z narkomanijo. Možnosti so na tem področju brezštevne in malodane idiomatične. Vsaka fantazmatska, bodisi individualna, bodisi kolektivna organizacija, ki je lahko, a ne nujno, afrodiziak, s svojo proizvodnjo, potrošnjo, napol tajnostjo, s svojim napol zasebnim tržiščem, itn., je iznajdba neke droge ali neke retorike drog.) Če naj bi skušal utemeljiti *ethos*, ki me vodi k navidez "represivni" drži (do "klasificiranih" drog), ne bi smel v zadnji instanci poseči po nobenem od diskurzov, katerih analizo sem nakazal. Strogo vzeto bi bilo to nujno, vendar kako težavno! Zahtevam tega upravičenja ne morem zadostiti, če se lahko tako izrazim, v improviziranem pogovoru ali na nekaj straneh. Kot ste najbrž uganili, me v vsem tem, kar lahko "javno" ali "zasebno" rečem ali storim, tudi tedaj, ko se zdi, da ne gre več za drogo kot tako, vodi nujnost - ali težavnost - vprašanja. Če k temu dodate še mojo nezaupanje v nezmotljivost pertinence razlikovanja javno/zasebno (ogroža ga sama struktura jezika, še pred jezikom pa ponovljivost vsake sledi) in v enostavno bistvo afrodiziaka (ekonomija užitka je tako zapletena...), bo moja zadržanost razumljivejša.

Obe strani, oba kanona ne tolerirata najbolje logike *tehnološke suplementarnosti*. "Novo" (novo mišljenje, nova praksa, nova politika) glede tega predpostavlja zadostno formalizacijo, s katero bi lahko premestili aksiomatiko, ki ostaja obema kanonoma skupna, in na ta način *hkrati* razumeli *oba*. Do novosti lahko imamo dvoje protislovnih

čustev. *Na eni strani*, sodni dan ne bo jutri, kot pravijo. Takšna formalizacija ne bo nikoli povsem dosegljiva. Drži. Pa vendar - "povsem dosegljiva" - mar nista polnost in absolutna dosegljivost ponoven padec v diskurz obeh kanonov, skupna želja narkomana in tistega, ki je proti drogi? Po drugi strani je prav tako jasno, da formalizacija in premestitev *v praksi* že potekata in da je potek težaven, turbulenten, na videz kaotičen; gre za samo doživljanje sedanje "krize". Če se danes pri vprašanju droge križa in zgoščuje toliko socio-etično-političnih vprašanj, ni vzrok za to zgolj že omenjena moderna tehnologija. Nerazdružljivost vseh nujnosti, nemožnost osamitve "vprašanja droge", postaja vidnejša, hkrati z njo pa tudi nujnost takšnega obravnavanja, ki bi se stekalo v "splošni logiki" diskurzov o drogi *in hkrati* o umetni oploditvi, bankah sperme *in* trgovanju nosečnic *in* presaditvi organov, *in* evtanaziji *in* spremembi spola *in* doping u v športu *in predvsem, predvsem* o aidsu, o katerem bi morali spregovoriti pred koncem. Ali aids ni prednost in neizogiben pristop k vsem tem vprašanjem?

*Situacija je ironična: športniki, ki jih naši mladini dajejo za zgled, se z dopingom znajdejo v prvih vrstah pri problemu narkomanije. Kolesar se dopinga poslužuje, da bi prišel prvi na vrh hriba, mar narkomani ne dopovedujejo, da hočejo priti - morda res ne prvi - na vrh hriba, ki je življenje?*

Da, ko napredujemo, se nam vprašanje droge ne kaže več samo kot neločljivo povezano z neizmernimi vprašanji, imenovanimi "pojem", "um", "resnica", "spomin", "delo" itn., temveč je neločljivo povezano tudi s hudimi žarišči, v katerih se zdi, da se na simptomatičen način združujejo vse stvari: npr., kaj družba naredi z literaturo? z rojstvom in smrtjo? z aidsom? in da, prav imate, s športom? itn. Vse kar danes zadeva politiko športa (diskurz, tržišče, spektakel itn.) odpira novo kraljevsko pot k analizi družbene vezi. Problemu dopinga se ne bomo nikoli izognili: Kje se začne? Kako razvrstiti in izslediti izdelke? V imenu česa obsoditi doping ali določeno kemično protezo? Kaj pa vprašanje atletinj, ki zanosijo, ker ima zanositev doping u podobne endokrine učinke, in po tekmi nosečnost prekinejo? V vseh teh primerih služi za podlago obsodbe predpostavka, da mora športni heroj s svojim telesom ravnati *naravno*. Telo športnika deluje v proizvodnji, ki ni samo individualna. Vse kar zadeva vzgojo, postane zastavek tako profesionalne kot tudi neprofesionalne socializacije športa, tega domnevno ravnodušnega dela. V prvi vrsti vzgoja volje kot preseganje sebe v sebi: v tem smislu šport ne le mora ubežati drogi, je protidroga, drogin protistrup, to, kar mora biti na varnem pred drogo, daleč od vsake nevarnosti kontaminacije. Ničesar ni, kar bi lahko bilo bolj predvid-

ljivo, območje, ki bi bilo bližje zlu, bolj "analogno", bolj eksponirano temu, kar izključuje. Ne le zato, ker lahko šport kot praksa in spektakel dejansko postane omamen in depolitizacijski (mesto neke pijanosti, če vam je ljubše), tako da politične sile resnično lahko z njim manipulirajo. Pač pa zato, ker tekmovalnost prav z dopingom skuša razmakniti meje ti. "naravnih" zmogljivosti telesa (in duše: ni športa brez duše! stavim, da je v športu kdo že odkril to, kar je lastno samo človeku. Ne pozabimo, da je človek, razumna žival, ki je tudi politična žival, človek, za katerega naj bi bili rezervirani tudi smeh, izkušnja smrti in druge "človeku lastne" izkušnje - med njimi droga! - tudi športna žival). Povsem naravno, reči hočem neizogibno je, da se v prizadevanjih za razširitev meje svojih "naravnih" moči domisli posega po umetno naravnih sredstvih, da bi na ta način prešel človeka: na poti k heroju, nadčloveku in drugim figuram človeka, ki bi bil človečnejši, bolj človek od človeka... Doping v športu obsojajo, ker vara glede narave in določene ideje pravice (enakost vseh tekmovalcev pred preizkušnjo). Poleg integritete naravnega telesa je treba ohraniti tudi integriteto dobrih namenov, zavesti in duha, ki upravljajo telo v športnem delu, tem brezplačnem delu ali v tem politično zdravem delu, kar je športno tekmovalje od Platona do današnjih dni.

Tisti, ki branijo s predpisanimi okviri omejen doping, bodo dodali, da ostane neodvisnost volje z dopingom neokrnjena: to potemtakem ni narkomanija. To velja tem bolj zato, ker anaboliki ne prinašajo nikakršnega individualnega, desocializacijskega užitka. Sicer pa - rekli smo že - običajno droge ne obsojajo, ker prinaša užitek, temveč zato, ker ta afrodizijak ni pravi: povzroči trpljenje in razkroj jaza, desocializira. Pripada diaboličnemu paru užitka in trpljenja, ki ga razodeva vsa obtožnica proti drogi. Hierarhija užitkov je vzporedna metafiziki dela in (praktične ali teoretične, torej včasih tudi kontemplativne) dejavnosti, ki se meša z zgodovino zahodnega uma. Tudi tu sta Adorno in Horkheimer upravičeno opozorila, da so kulturo drog vedno povezovali z orientalnimi etikami in religijami, z drugim Zahoda<sup>2</sup>.

Ne moremo torej reči, da je narkomanski užitek kot tak prepovedan. Prepovedan je užitek, ki je samotarski, desocializacijski in vendar hkrati kužen za *socius*. Pretvarjamo se, da verjamemo, da bi v primeru možnosti povsem zasebnega užitka, ko bi narkoman posegal le po sveti pravici lastnine nad svojim telesom in svojo dušo, dopustili tudi najbolj preteče užitke. To hipotezo lahko a priori izključimo: uporabnik je tudi kupec, torej se vključuje v obtok, v tržišče in s tem v javen diskurz.

2 Prav. tam, str. 73-74.

Sicer pa o narkomanskem dejanju lahko porečete, da je strukturirano kot govorica. Zategadelj ne more biti povsem zasebno. Družbeni vezi naj bi tako grozilo, da bo vstopilo v igro. Vselej naletimo na problematično nezadostnost meje med zasebnim in javnim - tokrat prav v hipu, ko je prekoračena na precej nejasen in dogmatičen način. Razsvetljenstvo uma (*Aufklärung*), ki ga opredeljuje motiv javnosti, javna narava vseh dejanj uma, je samo po sebi vojna napoved drogam.

Zdi se, da se, kar zadeva seksualne perversije, meja zasebno/javno postavlja drugače. Izvirna in neizbrisna danost našega časa je pojavitev aidsa. Aids ni nekaj, kar brezmejno zadeva človeštvo le na zemeljski površini, temveč zadeva tudi samo izkušnjo družbene vezi. Načini, čas in okoliščine tega prenašanja smrti nam odtegujejo vse, kar si je razmerje, predvsem pa želja, do drugega lahko izmislila, da bi zavarovala integriteto in s tem neodtujljivo identiteto nečesa takega, kot je subjekt: v njegovem "telesu", seveda, vendar tudi v vsej njegovi simbolni organizaciji, v jazu in nezavednem, *subjekt* v svoji ločenosti in absolutni skrivnosti. Virus (ki ne pripada niti življenju niti smrti) je vedno lahko že načel katerikoli "intersubjektivni" kanal. Ko so čas in prostor, struktura odlogov in mrež dani, ni nobeno človeško bitje več varno pred aidsom. Ta možnost se je torej vsidrila v srce družbene vezi kot intersubjektivnosti. V srce tega, kar bi hoteli ohraniti kot dualno intersubjektivnost vpisuje smrtno in neuničljivo sled tretjega. Ne gre za tretjega kot pogoj simbolizacije in zakona, pač pa za tretjega kot destruirajočo strukturo družbene vezi. Kot družbeno razvezo in celo kot razvezo pretrganja, kot tretjega "brez-razmerja", ki je lahko oblikoval razmerje do drugega v njegovi domnevni normalnosti. Sam tretji ni več tretji, in zgodovina te normalnosti bolje prikaže svoje simulakre; kot bi aids ustvarjal sliko iz svojega odrtega telesa. Dejali boste, da je bilo vedno tako, in o tem sem prepričan. Vendar aids zagotavlja masivno, dejansko, vsakodnevno berljivost - na sliki ali na velikem ekranu - temu, kar so kanonski diskurzi, o katerih smo govorili, morali zanikati, kar jim je bilo usojeno zanikati, saj jih je oblikovala samo to zatajevanje. Če sem spregovoril o dogodku in neuničljivosti, je bilo to zato, ker že sedaj, ob zori te tako nove in tako starodavne stvari, vemo, da je travmatizem, četudi bi človeštvo v prihodnosti (potrebovalo bo vsaj eno generacijo) obvladalo aids, vse do najbolj nezavednih simbolnih predelov nepovratno prizadel izkušnjo želje in tega, kar mirno imenujemo intersubjektivnost, razmerje do *alter ega*, itn.

Tu bom končal ta odmik, kajti očitajte mi lahko, da se oddaljujem od naše teme. Gre prav za to: če ni teoremov o drogi, je to zato, ker ni več subjekta, ki bi ga lahko identificirali in omejili. Izplen je vsaj ta: o sodobnem problemu droge so že presodili, da sta njegov nastanek in

obravnavanje neločljiva od problema prestopništva nasploh (ne le prestopništva *kot* narkomanije). Vprašanje je že nerazdružljivo povezano s problemom aidsa - in mu podrejeno. Če pomislimo, da aidsa ni bilo mogoče zadržati na robu družbe (delinkvenca, homoseksualnost, narkomanija) tako, kot so nekateri verjeli ali upali, se soočimo s tem, da imamo v družbeni vezi nekaj, kar bi še vedno radi presojali kot destruktuirajočo in depolitizirajočo poliperverznost. Nedvomno izviren vozal ali zgodovinski razplet. V teh okoliščinah so (restrukturirajoče in v svojem samorazumevanju repolitizirajoče) reakcije zelo nepredvidljive in lahko reproducirajo najhujše oblike političnega nasilja.

Kakorkoli že, naj poskusim nemogoče in diskusijo omejim na drogo: če hočemo ta vprašanja obravnavati na ustrezen način, hkrati in koordinirano, lahko ustvarjamo hierarhije, izigramo najslabše s slabim, liberaliziramo prodajo igel, da bi se borili proti širjenju aidsa, liberaliziramo spolno vzgojo, kot je nismo še nikoli pred tem, *prezervativiramo* vse polje družbenega, začeni s šolo in z mediji. Medtem ko se državam zdi, da se proti mednarodni protidržavi droge, prepoznavnemu sovražniku, lahko organizirajo, premešča aids politično fronto, fronto političnega, strukture civilne družbe in države.

*Prevedel Igor Pribac*